

зації політики). Памфлети Х. серій «Камо грядеши?» (1925), «Думки проти течії» (1926), «Апологети писаризму» (1926) відстоювали рух України до Європи й закликали позбутися психологічної залежності від Москви, що розглядалось як гарантія відродження укр. державності.

Х. відстоював нац. пріоритети в політиці та к-рі УРСР. 1926 він написав публіцистичний памфлет «Україна чи Малоросія?» (надрукований лише 1990). Епіграфом були обрані рядки Ф.Шіллера: «Рабство — річ ганебна, але рабська психологія у свободі — гідна зневаги». Визначальною у памфлеті стала думка: «...ми є справді таки незалежна держава, що входить своїм республіканським організмом в Радянський Союз. І самостійна Україна не тому, що цього хочемо ми, комуністи, а тому, що цього вимагає залізна й непоборна воля історичних законів...» Палкі заклики Х. повернутися обличчям до Європи («Геть від Москви!»), оскільки це — «досвід багатьох віків... це — Європа грандіозної цивілізації, Європа — Гете, Дарвіна, Байрона, Ньютона, Маркса...», викликали жорстку реакцію Кремля. Постановою політбюро ЦК КП(б)У від 15 травня 1927 літ. дискусія була припинена. Ініціатори літературно-мистецьких дискусій, як й ін. лідери укр. націонал-комуніст. руху, згодом були знищені.

Покінчив життя самогубством у м. Харків.

Літ.: Костюк Г.М. Хвильовий: життя, доба, творчість. В кн.: *Хвильовий М.* Твори, т. 1. Нью-Йорк—Балтимор—Торонто, 1978; *Його ж.* До нового трактування біографії М. Хвильового. Там само, т. 5. Нью-Йорк—Балтимор—Торонто, 1986; *Жулинський М.* Талант, що прагнув до зір. В кн.: *Хвильовий М.* Твори, т. 1. К., 1990; Краткая биография члена КП(б)У (апрель 1919, партбилет № 280655) Николая Григорьевича Фитилева (литературный псевдоним — Микола Хвильовий). Там само, т. 2. К., 1990; *Петров В.* Діячі української культури (1920—1940 рр.) — жертви більшовицького терору. К., 1992; *Шевельов Ю.* Хвильовий без політики. В кн.: *Шерех Ю.* Пороги і запоріжжя: Література. Мистецтво. Ідеологія, т. 1. Х., 1998; *Його ж.* Літ і кара (памфлети М. Хвильового). Там само, т. 2. Х., 1998; *Дзюба І.* Микола Хвильовий. В кн.: *Дзюба І.* 3 криниці літ, т. 3. К., 2007;

Лоцицький В. Бунтівник: життя і смерть М. Хвильового. К., 2009; *Полуванна на Вальдшнепа: розсекречений М. Хвильовий.* К., 2009; *Мельників Р.* Нотатки на берегах. В кн.: *Хвильовий М.* Вибрані твори. К., 2011.

В.Г. Абліцов.

ХВІЛЯ Андрій Ананійович (справжнє прізвище — Олітер; 19.08.1898—10.02.1938) — політ. і держ. діяч, публіцист. Н. в с. Рингач (нині село Новоселицького р-ну Чернів. обл.) в сел. родині. Закінчив Полтав. землемірне училище. 1917 — член *Української партії соціалістів-революціонерів* (належав до ліворадикального крила т. зв. лівобережців). Із травня 1918 — боротьбист. За *Української Держави* та *Директорії Української Народної Республіки* — у підпіллі на *Волині*, Полтавщині. Активно співпрацював із *більшовиками*, із червня 1919 — у КП(б)У, член Волин. губернського виконком. За денікінщини — голова підпільного губернського к-ту КП(б)У і губернського революц. к-ту *Поділля*. 1920 — секретар Волин. губернського к-ту КП(б)У. 1924—25 — зав. агітпропвідділу Одес. окружного к-ту КП(б)У. Із серед. 1920-х рр. почав швидко просуватися в парт. і рад. апараті. 1927—37 — член ЦК і оргбюро ЦК КП(б)У, на IX (1925) та X (1927) Всеукраїнських з'їздах Рад обирався кандидатом у члени ВУЦВК, із 1929 (XI з'їзд) і до свого арешту — член ВУЦВК (із 1935 — ЦВК УСРР). 1933—36 — 1-й заступник наркома освіти УСРР, 1936—37 — начальник управління у справах мист-ва при РНК УСРР/УРСР. Відіграв велику роль у розбудові більшовицької диктатури, поширенні сталінського тоталітаризму на всі сфери сусп. життя в Україні, особливо науку, освіту, к-ру. Грав провідну роль у політ. кампаніях проти укр. інтелігенції, у т. ч. *С.О.Єфремова*, *М.Грушевського*; лідерів укр. націонал-комунізму *О.Шумського*, *М.Хвильового*, *М.Скрипника*. Розробляв і здійснював заходи зі зросійщення укр. мови та напису.

1937 заарештований у справі «буржуазно-націоналістичної організації колишніх боротьбистів», за допитами особисто стежив

Й.Сталін. Вироком Військ. колегії Верховного суду СРСР засуджений до смерті.

Страчений у м. Київ.

Літ.: *Замковий В.П.* Сторінки біографії Андрія Хвилі. «УІЖ», 1989, № 3; *Юренко О.П., Войналович В.А.* Щоб трагічне не повторилося (А.А. Хвиля). В кн.: Репресоване краєзнавство. К., 1991; *Юренко О.П.* «Він залишився переконаним комуністом...»: Хвиля (Олітер) Андрій Ананійович. В кн.: Реабілітовані історією. К.—Полтава, 1992; Там само, кн. 5. К.—Полтава, 2007; *Табачник Д.В.* І руйнівник і будівничий. В кн.: Репресоване «Відродження». К., 1993; *Годун Н.* Політична діяльність А. Хвилі в УСРР (1926—1936 рр.): Функції і завдання головного цензора. «Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки» (К.), 2006, вип. 15.

О.П. Юренко.

А.А. Хвиля.

ХВОЙКА (Chvojka) Вікентій (Чеслав, Честослав, Вікенс) **В'ячеславович** (08.02.1850—02.11(20.10).1914) — археолог-аматор, агроном. Н. в с. Семін (нині село в Чехії). Походив зі збіднілого шляхетського роду. Після закінчення 1864 комерційного уч-ща в м. Хрудім проживав у Празі (нині місто і столиця Чехії). 1876 переїхав на постійне проживання до *Києва*. Викладав нім. мову і малювання, успішно займався сільс. госп-вом — вирощував хміль та впроваджував к-ру чеського проса — росички. Досвід узагальнив у роботах «Росичка» (1885), «Хмелеводство и уход за ним» (1891). Значні успіхи в агрономії Х. відзначені дипломами й медалями на с.-г. виставках у *Ромнах* (1884) і *Харкові* (1887); на виставці в Парижі (Франція; 1889) отримав срібну медаль та був обраний членом Франц. нац. с.-г., пром. і комерційної академії.

Археологією Х. займався на поч. 1890-х рр. Його становленню як археолога, крім самоосвіти, сприяло спілкування з *В.Антоновичем* та *Ф.Вовком*. Кошти на проведення розкопок здебільшого отримував від *М.А.Терещенка* та *Б.Ханенка* (див. Б. і В. Ханенки). Визначними відкриттями Х. стали палеолітична *Кирилівська стоянка* в Києві (1893—1900), старожитності, що отримали назви *трипільської культури* (1893), *зарубинецької культури* (1899) і *черняхівської культури* (1899), пам'ятки *Володимира міста* в Києві (1907), рештки літописного Білгорода (1909—14).

В.В. Хвойка.

І.М. Хворостяний.

Він досліджував *городища* скіф. часу — Шарпівське, Мотронинське, Новобудківське, *Пастирське городище* (де також були виявлені давньослов'ян. матеріали 7—8 ст.), давньорус. пам'ятки — *кургани* біля *Коростеня*, *Овруча* та в Китаєві (урочище на пд. околиці Києва), ремісничі майстерні на *Замковій горі* в Києві, городище та могильник у *Витачеві*, могильник у с. Броварки (нині село Гадяцького р-ну Полтав. обл.), залишки мурованих споруд у *Чигирині*, а також численні кургани різного часу. 1911 Рос. археол. ін-т у Константинополі запросив Х. організувати спільні дослідження з балканськими країнами.

Фактично роботи Х. (в його доробку 28 друкованих праць) поклали початок створенню джерельної бази для археол. вивчення давньої історії Середнього Подніпров'я. Поклавши в основу своєї концепції принцип автохтонізму, Х. доводив, що в цьому регіоні з доістор. часів проживало населення, одним з наступників якого в майбутньому стала «південно-східна гілка» слов'ян. Характеристика середньодніпровських старожитностей від кам'яного віку до великокняжої доби міститься в монографії «Древние обитатели Среднего Приднепровья и их культура в доисторические времена» (1913). Х. зазначав, що пам'ятки Середнього Подніпров'я свідчать про нерівномірність культ. розвитку населення, можна констатувати зупинки в розвитку і навіть занепад к-ри, обумовлений багатьма чинниками.

Х. був членом численних наук. т-в і комісій, у т. ч. Рос. та Моск. археологічних т-в, Рос. воєнно-істор. т-ва. 1897 Х. був прийнятий до *Київського товариства старожитностей і мистецтв*. Він брав активну участь у підготовці та проведенні археол. виставок 1897 і 1899, експонати яких стали основою археол. відділу *Київського художньо-промислового і наукового музею*. На посаді зберігача археол. відділу музею Х. працював до кінця життя.

П. у м. Київ.

Праці: Каменний век Среднего Поднепровья. В кн.: Труды XI Всероссийского Археологического съезда в Киеве в 1899 г., т. 1. М., 1901; Поля погребенный в Среднем Поднепровье

(раскопки В.В. Хвойка в 1899—1900 годах). «Записки Русского археологического общества: Новая серия» (СПб.), 1901, т. 12, вып. 1—2; Городища Среднего Поднепровья, их значение, древность и народность. В кн.: Труды XII Археологического съезда в Харькове 1902 г., т. 1. М., 1905; Начало земледелия и бронзовый век в Среднем Поднепровье. В кн.: Труды XIII Археологического съезда в Екатеринославе 1905 г. М., 1907; Древние обитатели Среднего Приднепровья и их культура в доисторические времена (по раскопкам). К., 1913 (перевидання — К., 2008).

Літ.: *Брайчевський М.Ю.* Видатний український археолог: до 40-річчя з дня смерті В.В. Хвойки. «Вісник Академії наук УРСР», 1954, № 11; *Бачинський А.Д.* Вікентій Вячеславович Хвойка (1850—1914). «Записки Одесского археологического общества», 1960, т. 1; *Vokolek V. V.V.* Chvojka, průkopník ukrajinské archeologie. «Práce Musea v Hradci Králové: Serie B», 1965, IX; *Шовколас Г.М.* Вікентій Вячеславович Хвойка — видатний український археолог (до 150-річчя від дня народження). В кн.: Вікентій Вячеславович Хвойка та його внесок у вітчизняну археологію (до 150-річчя від дня народження). К., 2000; *Абашина Н.С.* В.В. Хвойка — дослідник старожитностей Придніпров'я. «Археологія», 2003, № 3; *Черняков І.Т.* Вікентій Хвойка (1850—1914). К., 2006; *Колеснікова В.А.* Вікентій (Чеслав) Хвойка: Сторінки наукової біографії. К., 2007.

[І.Т. Черняков.] Н.С. Абашина.

ХВОРОСТЯНИЙ Ігор Михайлович (03.04.1945—02.12.2000) — дослідник історії міжнар. відносин, дипломат. Канд. істор. н. (1975). Н. в м. Владивосток (нині місто в РФ). 1968 закінчив ф-т іноз. мов (відділ перекладачів) Київ. ун-ту. Знав англ., франц., араб. мови. 1968—70 служив у Рад. армії (Народно-Демократ. Республіка Ємен, військ. перекладач). 1970—71 — референт відділу к-ри Укр. т-ва дружби і культ. зв'язку із зарубіжними країнами. 1971—74 — аспірант, 1974—77 — молодший наук. співробітник відділу історії зарубіжного Сходу, 1977—83 — учений секретар ін-ту, 1983—85 — старший наук. співробітник відділу історіографії та істор. зв'язків України із зарубіжними країнами, 1985—89 — зав. сектору проблем ідеологічної боротьби, 1989—90 — зав. відділу зарубіжної історіографії, одночасно 1983—90 — заст. директора з наук. роботи Ін-ту історії АН УРСР. 1975 захистив канд. дис. на тему: «Неоколоніалістська по-

літика Англії в зоні Перської затоки (60-ті — початок 70-х рр.)» (наук. керівники — канд. істор. н. Г.Зибіна, д-р істор. н. С.Пархамчук). Із 1990 — керівник Центру АН УРСР з вивчення проблем міжнац. відносин.

В Ін-ті історії АН УРСР Х. сформувався як учений, організатор науки, дипломат, активний учасник громад. життя.

На початку наук. кар'єри дослідник займався вивченням історії країн Бл. Сходу 2-ї пол. 20 ст. Для укр. історіографії його праці були фактично першими дослідженнями історії міжнар. стосунків у вказаному регіоні. Проблематика наук. досліджень Х. з часом значно розширилася. Колом інтересів ученого стали питання роззброєння в сучасному світі та участі України в міжнар. стосунках.

Притаманною рисою Х. були постійний пошук, потреба в переосмисленні як тематики, так і орг. форм істор. досліджень. Наприкінці 1980-х рр. став ініціатором створення в Ін-ті історії АН УРСР Центру з вивчення проблем міжнац. стосунків. За короткий термін йому вдалося об'єднати в новому підрозділі відомих спеціалістів та досягти суттєвих наук. результатів.

Х. вдало поєднував наук. дослідження в галузі міжнар. відносин з дипломатичною практикою. Постійно залучався до виконання відповідальних доручень МЗС України, *Організацією Об'єднаних Націй*, ін. міжнар. установами. Із 1990 — на дипломатичній роботі: член наук. ради МЗС України, експерт ООН з палестинського питання, директор відділу Центру ООН проти апартеїду.

П. у м. Нью-Йорк (США), похований у *Києві*.

Праці: Персидский залив: политика, нефть, доллары. К., 1983; Небезпечний тягар: про гонку озброєнь. К., 1986; За мир без озброєнь: участь Української ССР в боротьбі СРСР з роззброєнням, 1945—1987 гг. К., 1988; Вклад Української ССР в боротьбу СРСР за мир і роззброєння. К., 1989; Разум против безумия в ядерный век. Симферополь, 1989.

Літ.: Вчені Інституту історії України: Біобібліографічний довідник: Серія «Українські історики», вип. 1. К., 1998; [Некролог.] «УІЖ», 2001, № 3; Інститут історії України НАН України: 1936—2006. К., 2006.

В.Ф. Репринцев.